

Lidija Radulović je naznake religijskog individualizma pratila *kroz snažne motivacije* pojedinih ispitanika da izraze *individualna osećanja vere i odnosa sa Bogom*. Autorka pretpostavlja da će se ovaj koncept sve više razvijati u budućnosti naročito pod uticajem evropskog modela religioznosti.

Naučni značaj ove knjige je i u tome što autorka, neprestano ukazuje na prednosti i nedostatke korišćenih metoda i tehnika istraživanja, kako kod drugih autora, tako i u svojim istraživanjima. Pisana je lepim jezikom i ilustrovana brojnim primerima. Ovu značajnu knjigu preporučujem studentima i drugim kolegama i kao metodološki priručnik za istraživanje religije *ovde i sada*.

Senka Kovač

Bojan Žikić. *Misao, kultura, identitet*. 2012. Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, Etnološka biblioteka, knj. 60, 211 str.

Knjiga *Misao, kultura, identitet*, objavljena krajem 2012. godine, predstavlja zbirku eseja iz oblasti kognitivne antropologije. Prednost ovako organizovanog teksta ogleda se, primarno, u "obelodanjanju" koliko tematski različiti segmenti društvenog i kulturnog okruženja mogu biti interpretirani u teorijskim i metodološkim okvirima kognitivne antropologije i, tek sekundarno, pretpostavljam, u povećanoj verovatnoći da će se čitalačkoj publici različitih interesovanja približiti osnovne ideje i polazišta ove nedovoljno prisutne, a posve intelektualno izazovne i potrebne subdiscipline u domaćoj antropologiji.

Kako, dakle, u ovdašnjim antropološkim krugovima kognitivna antropologija

nije uzela maha, štaviše, samo je pojedini antropolozi usvajaju u predmetnom smislu i primenjuju u teorijskom i metodološkom, autor u uvodnom poglavlju (pod nazivom *Kognitivnost i antropologija*) ukratko predstavlja razvoj, predmet, teoriju i metod subdiscipline o kojoj je reč. Nakon što u prvom delu poglavlja određuje kulturu kao kognitivni fenomen i podvlači da je osnovni cilj kognitivne antropologije da "pouzdanu predstavi logičke sisteme mišljenja u određenoj kulturi u skladu sa" (12) vlastitim kriterijumima (date kulture), u drugom delu sistematizuje forme kulturnog mišljenja, odnosno, pojašnjava značenja i korelacije pojmova kao što su: shema, model, klasifikacija, taksonomija, prototip, te, nakon svega, pocrtavajući da kontekst predstavlja "osnovnu značenjsku determinantu" (44) podseća na njegovu neophodnost pri antropološkim analizama.

Kognitivne antropologe pre svega zanima kulturno mišljenje ljudi koje proučavaju, no Bojan Žikić, u narednom poglavlju koje nosi naziv *Kulturni heroji*, pažnju usmerava i na pomenuto, ali i na antropološko mišljenje, kojem pristupa kao kulturnom mišljenju. Naime, autor otvara pitanje diskurzivnosti interpretacije, tj. proizvodnje dodatnih diskursa pri antropološkoj interpretaciji – što strukturalnih što kognitivnih antropologa – pri kojoj se javlja, kako tvrdi, "konstrukcija eksplanatornog pojmovnog aparata" (50). Za primer uzima pojam *ambivalentnosti*, što je i predmet razmatranja datog odeljka knjige. Kroz analizu pojedinih kulturnih heroja (Sv. Save, Isusa, Iroda i Elvisa Prislija) – koji predstavljaju figure koje učestvuju u formiranju, afirmaciji i perpetuiranju kulturnih vrednosti, normi, moralnih načela itd. neke zajednice, a prema kojima njeni članovi grade identifikaciju – autor uspešno dokazuje zašto je i kako

je, tj. da *je* ambivalentnost kao analitički pojam izlišan.

Grad i fudbal je naziv trećeg poglavlja u kojem se (Beo)gradu pristupa kao kulturno-kognitivno konceptualizovanom lokusu kroz "fudbalsku" priču. Autor postavlja različita, samo naizgled banalna pitanja, i kroz davanje odgovora na njih čini vidljivim predstave koje ljudi imaju o gradu, o sebi, o drugima, ujedno objašnjavajući logiku takvog mišljenja. Tako, recimo, pitajući se *čiji je grad*, autor relativizuje sintagme "beogradski duh", "beogradska kultura" i tome slično, te objašnjava kako se stvaraju podele na "Mi" i "Oni" na različitim nivoima u kontekstu Beograda i kako je uopšte moguće identifikovati se sa gradom; potom, postavljanjem pitanja *šta je grad*, problematizuje se odnos prema urbanoj topografiji kroz, na primer, razmatranje simboličkog osvajanja grada putem osvajanja pojedinih gradskih delova (pre svega glavnih gradskih trgova, te platoa ispred važnih upravnih objekata) itd. Iako ovo nije pregled svih podtema problematizovanih u ovom poglavlju, mišljenja sam da su pomenute dovoljne da se razume da prostor sam po sebi ne predstavlja ništa, već da u realnosti dobija ono značenje koje mu se pridaje (156), a da mu se to značenje pridaje, svakako, u datom sociokulturnom kontekstu.

Pojam *privatnik*, koji je u vezi sa konceptima svojine, rada, poslovanja i sl. (159-160) i kojim su označavani "svi oni koji su imali sopstvenu preduzetničku delatnost, *sopstveni biznis*" (161), predmet je analize poslednjeg tematskog poglavlja koje nosi naziv *Kulturne vrednosti i ekonomski sistem*. Kako Bojan Žikić konceptualizaciju ovog pojma razmatra u periodu koji prati osu: socijalistički period – devedesete – danas, što će reći da obuhvata dosta složen socio-ekonomski kontekst koji se menjao, smatram da je

najmanji rizik od nedoslednosti pri interpretaciji direktno služenje autorovim rečima. Ovako je napisao na jednom mestu: "*Privatnici* jesu *ljudi kao mi*, ali oni koji se od *nas* razlikuju po tome što su pomalo marginalizovani od strane privrednog sistema (socijalistički period), izgrađuju sopstveni privredni sistem (devedesete), koji postaje funkcionalno dominantan (danas), odakle njihova ekonomska moć i materijalno stanje predstavljaju nešto o čemu se ne zna previše (socijalistički period), ali im se pripisuje izuzetno veliki potencijal (devedesete), odnosno preuzimanje dominantne uloge u raspodeli društvenog dohotka (danas)" (183-184).

Nakon sistematičnih i iscrpnih analiza u predstavljenim odeljcima knjige, autor u završnom poglavlju koncizno podvlači osnovni značaj kognitivne antropologije i potom ukratko iznosi opšti zaključak. Podsećajući da tekstovi koji prethode zaključnom poglavlju nipošto ne predstavljaju iscrpan pregled istraživačkog polja subdiscipline o kojoj je reč, naglašava da se ovde bavio samo primerima i posledicama delovanja kulturne misli u sociokulturnom okruženju kao i da bi zajednički imenitelj rezultata ovih pojedinačnih istraživanja bio odnos između kulturnog mišljenja i kulturne identifikacije (190).

Za poznavaoce naučnog opusa Bojana Žikića, ostaje mi samo da dodam da od knjige *Misao, kultura, identitet*, mogu očekivati ništa manje do uobičajenog: intelektualnu provokaciju i uzbuđenje, gotovo zadivljujuće ispoljavanje kulturne kompetencije, i kroz sve to, tamo gde je moguće, prožetost nenametljivom dozom humora – onog koji postoji samo u manifestaciji saradnje visokog intelekta i kreativne mašte.

Vladimira Ilić